

Sancti Galli', *BMGN*, XCVIII (1983) 339-340, met de daar vermelde literatuur). *Mensafratrum* wordt op pagina 111 terecht vertaald als de mensa van de broeders, op pagina 103 echter met: het maal van de broeders. In het zeventiende hoofdstuk van boek 9 verschijnt *Gerardus Flaminius* op het toneel, niemand anders dan Gerardus Ramens, heer van Wassenberg en graaf van/in Teisterbant. In de Latijnse tekst wordt hij omschreven als *qui dicebatur et erat patriae comes* (ed. De Borman, 156). De vertaler maakt hier van: een volgeling van de bisschop. Ook al is dit laatste ongetwijfeld juist, het staat er mijns inziens niet. In de Index van eigennamen wordt hij opgenomen als: Gerard, graaf van Utrecht (264). Ook dat kan niet correct zijn. *Comes patriae* moet betekenen: graaf van het land, dat is het land waar Sint Truiden belangen had, namelijk de ontginningsgebieden bij Aalburg/Heusden. Graaf over dat gebied is Gerard Flamens, leenman van de kerk van Utrecht, die onder bescherming van de bisschop van Utrecht de tienden welke volgens Rodulf toebehoren aan Sint Truiden/Aalburg opeist als waren het novaaltienden (*hanc decimam quasi novam patrocínio Trajectensis episcopi sibi usurpaverat*). Zie hierover F. Gorissen, *Geldern und Kleve. Über die Entstehung der beiden niederrheinischen Territorien und ihre politischen Voraussetzungen* (Kleve, 1951) 25. Op pagina 170 is sprake van een grote hoeve en kerk te Elsloo; volgens noot 206 is de identificatie van Elte = Elsloo ontleend aan De Borman, pagina 237-238. Gysseling heeft in zijn *Toponymisch Woordenboek Elte* reeds als Elten bij Vroenhoven, in de nabijheid van Maastricht gelocaliseerd. Zo ben ik tenslotte automatisch beland bij de annotatie, die wel erg summier en als verklaring beslist onvoldoende is. Vanaf het begin is er sprake in de kroniek van de bisschoppen van Metz en van Luik; pas op pagina 55 wordt duidelijk dat Sint Truiden wel in het diocees Luik ligt, maar dat de bisschoppen van Metz de temporele macht over het klooster bezitten. Zulke punten moeten in een Inleiding worden uitgelegd. Ook de relatie tot andere bronnen, zoals Stepelinus' *Miracula Sancti Trudonis* (ca. 1050), tot de *Vita Trudonis* van Donatus van Metz (ca. 790) en de *Vita secunda* (ca. 1080) worden in de Inleiding niet aan de orde gesteld, terwijl Stepelinus en Donatus wel in de kroniek genoemd worden (op 251, noot 188, wordt de laatste bestempeld *ais Donato dracono*, bedoeld wordt uiteraard *diacono*). Dat alles is wellicht niet op rekening van de vertaler te zetten.

Eén punt bleef mij intrigeren. Op de titelpagina staat 'deel 1:628-1138'. Op pagina 174 vinden wij de noten van deel I, het werk van Rodulf en de continuator. Op pagina 246 volgen de noten van deel II (= de voortzetting van een veertiende-eeuwse anonymus). Deel II, de continuatie, valt weer in twee delen uiteen. De vermelding 'deel I' op de titelpagina moet dus betrekking hebben op het geheel, maar nergens vond ik in de Inleiding een verwijzing naar een apart deel II. Wat staat ons nog te wachten? Een vertaling van de *Gesta 1138-1180*? Ook die van 1180-1366?

Intussen is het tweede deel van deze kroniek in vertaling verschenen, omvattende de periodes 1138-1180, 1180-1366 en tenslotte een continuatie van Cruels en Moringus. Wat voor het eerste deel geldt, gaat ook hier weer op: onvoldoende inleiding op en uitleg bij de uitgegeven gedeelten. Het is toch vreemd in het 'Woord Vooraf' te moeten lezen dat de uitgevers zich bewust zijn van 'mogelijke verwarring deze indeling betreffende' en dat zij daarom de lezer aanraden 'in het eerste deel van de vertaling bladzijde 3 van de inleiding te herlezen'.

P. H. D. Leupen

W. Blockmans, *Een middeleeuwse vendetta: Gent 1300* (Houten: De Haan, 1987, 160 blz., f29,90, ISBN 90 269 4240 0).

De uitgever van dit boek over de bloedige vete tussen twee Gentse patriciërsfamilies rond 1300 kondigde het aan als een waar verhaal 'in de traditie van Barbara Tuchman en Emmanuel Le Roy

Ladurie'. In bepaalde opzichten kan Blockmans de vergelijking met die succes-auteurs zeker doorstaan, maar alleen al door de veel beperktere omvang van zijn boek en het eraan ten grondslag liggende bronnenmateriaal is de draagwijdte ervan toch van een ander kaliber. Net als Le Roy Ladurie in *Montaillou* baseert de auteur zich op een allang bekend — en uitgegeven — procesdossier. De inhoud van dat dossier stelt hem in staat een zeer concreet beeld te geven van de sociale verhoudingen in de stad Gent omstreeks 1300. Door dit beeld te projecteren tegen de achtergrond van de 'grote gebeurtenissen' uit de Vlaamse geschiedenis, de Brugse Metten en de Guldensporenslag van 1302, maakt hij duidelijk dat nauwkeurige bestudering van één of enkele bronnen kan leiden tot nuancering van bestaande visies op het verleden. In feite beoefent Blockmans hier de door de Italiaanse historicus Carlo Ginzburg voorgestane 'micro-geschiedenis'.

De aanleiding tot de Gentse vendetta was een woordenwisseling in augustus 1294 tussen Jan de Brune, lid van de Sint-Baafsclan, en Jan Borluut, telg uit de clan van de Borluuts. De laatste kon zich niet beheersen en hij verkocht Jan de Brune een klap in het gezicht. Daarmee verbrak hij de vrede die na een eerdere confrontatie in 1282 was overeengekomen. Omdat in de tussentijd het patriciërsengeslacht van de Borluuts veel van zijn macht in de stad had moeten prijsgeven aan de clan van Sint-Baafs en omdat de stedelijke aristocratie een volkspand vreesde nadat de Borluuts toenadering hadden gezocht tot de gewone ambachtslieden, was niet alleen de eer van beide families in het geding maar vooral ook hun machtspositie. Van de gebeurtenissen die op de kaakslag volgden geeft de auteur een levendige en kleurrijke beschrijving. Zijn verslag van de wederzijdse wraakacties door sluipmoordenaars en messentrekkers, de mobilisatie van de volksmassa en de betrokkenheid van de kloosteroversten, die hun familiale banden met de strijdende partijen zeker niet verloochenden, heeft veel weg van een filmscenario. Zelfs de fictieve dialogen ontbreken niet. Het is een wat geromantiseerde weergave van de inhoud van het procesdossier. Af en toe is er sprake van 'reconstructie' van gebeurtenissen. Deze gedramatiseerde geschiedschrijving — een overzicht van de *dramatis personae* is achterin het boek opgenomen — zal wellicht niet iedere lezer kunnen bekoren. Toch blijkt de methode effectief: Blockmans weet heel goed aan te geven hoe en waar het 'algemene' en het 'bijzondere' in elkaar grijpen. Het conflict tussen die van Sint-Baafs en de Borluuts is óók het conflict van de Leliaarts en de Klauwaarts, van de Franse koning tegen de Vlaamse graaf.

In de bevrijdingsoorlog van de Vlamingen tegen de Fransen speelde Jan Borluut, de man van de kaakslag en tal van andere misdaden, een toonaangevende rol. Maar daardoor was de Gentse vete beslist nog niet uit de wereld. De zoon van een van de slachtoffers uit het kamp van Sint-Baafs wreekte de moord op zijn vader door volksheld Jan Borluut dood te slaan. Pas daarna volgde het proces. De in 1306 gevelde vonnissen waren betrekkelijk mild en evenwichtig verdeeld over beide partijen. Immers, de belangrijkste hoofdrolspelers van het Gentse drama waren allang op gruwelijke wijze van het toneel verdwenen. De situatie was niet langer zodanig dat de een of andere clan in zijn machtspositie moest worden aangetast. De ambachtslieden hadden het heft in handen genomen. De rol van het patriciaat was vooralnog uitgespeeld.

Dit boek is bedoeld voor een breed publiek. Het bevat zestien pagina's afbeeldingen, een stadsplattegrond van Gent rond 1300 en een lijst van historische termen. Er zijn geen voetnoten, wel is er een verantwoording van de auteur met betrekking tot gebruikte bronnen en literatuur. Ofschoon er wel enige bezwaren kleven aan deze vorm van populariserende geschiedschrijving, denk ik dat Blockmans erin geslaagd is een bekende, maar gecompliceerde episode uit de geschiedenis van Vlaanderen helder uit de doeken te doen.

Marjoke de Roos

F. Keverling Buisman, ed., *Ordelen van de Etstoel van Drenthe 1399-1447* (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht (Werken OVR) XV; Zutphen: De Walburg Pers, 1987, xviii + 339 blz., f70,-, ISBN 90 6011 514 7).

In de dertiende eeuw komt in Drenthe uit de landsgemeente een college van gezworenen of etten voort. Dit voornamelijk rechtsprekende college wordt later de Etstoel genoemd. In de negentiende eeuw hebben H. O. Feith en S. Gratama ruim 1600 vonnissen of ordelen van de Etstoel uit de jaren 1399-1518 gepubliceerd. C. A. van Kalveen ontdekte in 1973 in het huisarchief Almelo een handschrift met 5605 ordelen uit de periode 1399-1504; een 4000 daarvan waren niet gepubliceerd. Keverling Buisman heeft zich gezet aan een uitgave van het - heel lastig te lezen - Almelo'se handschrift. In het hier besproken deel zijn 2710 ordelen gepubliceerd, de rest volgt. De tekst van het Almelo'se handschrift is als uitgangspunt genomen, in het notenapparaat wordt verwezen naar de reeds bekende ordelenverzamelingen en naar de oudere bronnenpublicaties.

Keverling Buisman toont in zijn, tegelijkertijd met de bronnenuitgave verschenen, proefschrift *De Etstoel en zijn ordelboeken in de vijftiende eeuw* (Werken OVR XIV) aan, dat de tussen 1497 en 1505 samengestelde Almelo'se codex van alle ordelboeken het dichtst staat bij de gemeenschappelijke bron: de verloren gegane authentieke vonnisregisters van de Etstoel. De publikatie van het Almelo'se handschrift is niet alleen van belang vanwege de spectaculaire verviervoudiging van het aantal ordelen. Het handschrift stelde Keverling Buisman in staat tot veel fundamenteeler onderzoek dan voorgangers konden doen, zowel inzake datering, ontstaan en indeling van de reeds bekende gesystematiseerde redactie van 165 ordelen uit de periode 1399-1412, als met betrekking tot de onderlinge relaties van de archetypes, de oorspronkelijke registratie van de ordelen enz. Maar de thans voor het eerst gepubliceerde ordelen geven ook inhoudelijk veel nieuws, veelal in afwijking van hetgeen Gratama en Gosses meenden. Een mooi voorbeeld is de beschouwing die Keverling Buisman in zijn proefschrift wijdt aan de ontwikkeling van de wetgevende en bestuurlijke taken van de Etstoel.

Bij de editie is op één punt afgeweken van de *Richtlijnen voor het uitgeven van historische bescheiden*: aaneengeschreven woorden zijn niet overeenkomstig het hedendaagse taalgebruik gescheiden, noch zijn gescheiden woorden aaneengeschreven (richtlijn 15 van de vijfde druk uit 1975). Daardoor zou volgens de uitgever het zicht op de taalkundige samenhang tussen woorden en woordcombinaties verduisterd worden en zou aan de gebruiker te weinig ruimte gelaten worden voor een eigen interpretatie van de woordcombinaties. Ik acht dat argument weinig overtuigend, temeer niet waar Keverling Buisman (gelukkig) wel interpunctie heeft toegepast en daarmee aangegeven welke structuur hij in een ordel heeft gezien. De interpretatie van de bondig geformuleerde ordelen is zelfs voor een enigszins geoefende lezer beslist niet eenvoudig; de uitgever komt hem tegemoet met verklarende noten (helaas spaarzaam), met oplossing van afkortingen, met interpunctie ... waarom niet ook door toepassing van richtlijn 15?

Dit neemt niet weg dat Keverling Buisman met deze uitgave een belangrijk instrument voor de bestudering van de Drentse rechtsgeschiedenis heeft geleverd. In het ook benutten van deze bron is Keverling Buisman zelf al voorgegaan in zijn proefschrift. Er reesteren echter nog talrijke onderwerpen waarvoor de ordelen nog aan generaties onderzoekers materiaal kunnen leveren!

F. C. J. Ketelaar

J. L. van der Gouw, *De Regulieren van Rugge* (Alphen aan den Rijn: Canaletto, 1986, 460 blz., f105,-, ISBN 90 6469 627 6).